

Primeres observacions de la papallona monarca, *Danaus plexippus* (Linnaeus 1758), a les Illes Balears

Carolina ENCINAS i Pere VICENS

SHNB

SOCIETAT D'HISTÒRIA
NATURAL DE LES BALEARS

Encinas, C. i Vicens, P. 2008. Primeres observacions de la papallona monarca, *Danaus plexippus* (Linnaeus 1758), a les Illes Balears. *Boll. Soc. Hist. Nat. Balears*, 51: 225-228. ISSN 0212-260X. Palma de Mallorca.

Amb aquesta nota es documenten diverses observacions (i una recollida de mostres) de la papallona monarca *Danaus plexippus* (Linnaeus 1758) a l'illa de Mallorca. Una hipòtesi probable és que la presència d'aquesta papallona a l'illa sia per l'arribada d'exemplars en dispersió procedents del nucli reproductor d'Andalusia, així com també es valora la possibilitat de que la part nord de Mallorca pugui ser una àrea d'hàbitat favorable per a la reproducció d'aquesta espècie.

Paraules clau: primera cita, *Danaus plexippus*, papallona monarca, Mallorca.

FIRST RECORD OF MONARCH BUTTERFLY, *Danaus plexippus* (LINNAEUS, 1758), FROM THE BALEARIC ISLANDS. This note documents a number of sightings (and one specimen collected) of the monarch butterfly *Danaus plexippus* (Linnaeus 1758) on the island of Mallorca. A probable hypothesis is that the presence of this butterfly on the island is due to the arrival of individuals dispersing from the the breeding population established in Andalusia. It raises the possibility that the north of Mallorca could present a favourable breeding habitat for this species.

Keywords: first record, *Danaus plexippus*, monarch butterfly, Mallorca.

Carolina ENCINAS, Son Massanet, 17. 07410 Campanet, Mallorca. cencinas@espaisnb.caib.es; Pere VICENS Carrer de Sant Miquel, 125 3er A. 07300 Inca, Mallorca. pvicenssiquier@gmail.com

Recepció del manuscrit: 15-des-08; revisió acceptada: 30-des-08.

Introducció

Les papallones diürnes (Ropalocera) ja sigui per la seva vistositat, estacionalitat i abundància són un dels pocs grups d'invertebrats dels quals es fa seguiment periòdic (BMS) (Stefanescu, 2008) amb quatre estacions a les Illes Balears. Recentment s'han activat a Mallorca tota una sèrie de noves estacions.

Respecte de la distribució actual de la papallona monarca es coneixen dues subespècies: la subespècie nord-americana *Danaus plexippus plexippus* (Linnaeus,

1758), distribuïda des de Mèxic fins al Canadà, i la subespècie sud-americana *Danaus plexippus erippus* (Cramer) que s'estén des del Perú fins a l'Argentina. La primera d'elles (*D. p. plexippus*) és objecte d'un intens seguiment per part de molts d'entomòlegs pel fet que efectua una espectacular migració des d'Amèrica del nord cap al centre de Mèxic (des de l'agost a l'octubre) i retorna cap a nord a la primavera. Cal afegir que exemplars d'aquesta subespècie arribaren a les illes Hawaii (1840), a Nova Zelanda i a Austràlia (1870). Possiblement l'origen

d'aquesta dispersió pel pacífic fou antròpic, suposadament transportades en vaixell.

La subespècie nord-americana *D. plexippus plexippus* també està present a l'illa de Madeira, a les Açores i a les Canàries (on s'hi reproduceix des de darreries del segle XIX) i a la península Ibèrica es detectaren els primers exemplars a Gibraltar al 1886 (Fernández, 2002). Actualment, hi ha establerta una petita població reproductora a la zona litoral de Màlaga i Granada des del 1980 (Tolman i Lewington, 1997) i es fan observacions de manera escassa, però constant, durant les migracions de tardor (mesos de setembre i octubre) a la resta de la costa d'Andalusia, de Portugal i de Galícia (De Viedma i Gómez-Bustillo, 1985). A Catalunya fou citada per Masó i Perez De-Gregorio (1983) i també hi ha observacions recents al Delta de l'Ebre els anys 2003 i 2004 (Perez De-Gregorio i Rondós, 2005).

També ha estat documentada la presència regular a la tardor a les illes britàniques, sobretot a Irlanda, amb moltes evidències de que la seva procedència és nord-americana amb vol directe travessant l'Atlàntic ajudades pels vents predominants a aquestes èpoques de l'any (Fernández, 2002).

Descripció de les observacions a Mallorca

El dia 11 de novembre de 2008, el naturalista del parc natural de s'Albufera de Mallorca (coautor de la present nota) va anotar l'observació d'un lepidòpter a la zona de Sa Roca, identificant-lo sense dubtes com a papallona monarca *Danaus plexippus* (Linnaeus 1758). Aquesta es va veure en vol durant un breu espai de temps fins que va acabar posant-se entre les fulles

de la part superior d'un poll *Populus alba*. Malauradament no es va poder compartir l'observació amb altres persones, ni capturar l'exemplar ni es varen poder fer fotografies.

La cita fou posada immediatament en coneixement d'altres biòlegs i naturalistes de les Illes mitjançant un fòrum al *web*. La informació va generar un petit debat sobre la possibilitat o probabilitat de la presència d'aquest ropalòcer a Mallorca, i es va apuntar que podria tractar-se de la primera cita (no confirmada, però) a les Balears (X. Canyelles com. pers.). Un mes més tard, el 6 de desembre, la coautora de la present nota, a la vall de Ternelles, al terme municipal de Pollença (paratge natural de la Serra Tramuntana), a uns 14 quilòmetres de distància de s'Albufera, va recollir d'un alzinar unes restes de papallona (un bocí d'una ala anterior i un altre de la posterior) que foren identificats immediatament com a papallona monarca (material dipositat provisionalment a la col·lecció de lepidòpters del parc natural de s'Albufera de Mallorca). El mateix dia de la trobada, a la mateixa zona i per part d'un dels integrants del grup que visitaven el lloc (Ricardo Navarro), es va observar un altre exemplar en vol en una àrea dominada per alzines *Quercus ilex*. Pocs dies més tard, l'entomòleg M. Honey confirmava, a partir de la fotografia dels fragments (Fig. 1), que es tractava de la primera cita documentada de l'espècie a les Illes Balears i que es tractava d'un exemplar mascle. Paral·lelament, a Menorca ens han comunicat la presència de la papallona monarca, volant a la zona de Bol d'en Feliu, al sud de Menorca (es Castell) el dia 19/10/2008 (UTM 611764; 4412948) a una zona molt propera a la mar, amb penya-segats baixos i a una bosquina de tamarells (G.X. Pons com. pers.).

Fig. 1. Muntatge amb els fragments d'ala de *Danaus plexippus* (mascle) trobats a Ternelles.

Fig. 1. Reconstruction with the fragments of the wing of *Danaus plexippus* (male) recorded in Ternelles.

Conclusions

Possiblement, les papallones observades a Ternelles i s'Albufera de Mallorca, així com l'observada a es Castell (SE Menoria), siguin exemplars en dispersió procedents d'Andalusia que alguns anys arriben fins a Catalunya acompanyant a l'altra espècie de Danaidae més habitual la papallona tigre *Danaus chrysipus* (Linnaeus 1758) (José Manuel Sesma, com. pers.).

La papallona monarca, a Andalusia, té com a plantes nutrícies *Asclepias*

curassavica i *Gomphocarpus fruticosus*. A Canàries s'ha documentat també sobre *Euphorbia mauretanica* i *Gossypium herbaceum* (De Viedma i Gómez-Bustillo, 1985).

Amb aquestes dades, caldria posar especial esment a la zona muntanyenca d'Escorca i de Pollença, on el seder, *Gomphocarpus fruticosus*, pot arribar ser localment abundant (Ternelles, Mortitx...), per una possible colonització de la papallona monarca a la zona. A més, aquesta àrea és un dels llocs coneguts

(Pons, 2000) de presència habitual de la papallona tigre *Danaus chrysippus*, considerada esporàdica o rara a les Balears i de colonització ben recent (Alomar *et al.*, 1989-1990; Pons, 2000; Canyelles, 2003), i que és una espècie quasi sempre simpàtrica de la papallona monarca a la península Ibèrica.

Si es té en compte la capacitat de vol d'aquesta espècie, els nuclis poblacionals ja establerts i que cada vegada hi ha més indicis que apunten com a probable el vol transoceànic directe des de nord-amèrica a la península Ibèrica (Fernández, 2002) cal formular com a hipòtesi que aquesta espècie hagi arribat a altres àrees geogràfiques com les illes Pitiüses o costes nord-africanes malgrat encara estigui sense documentar la seva presència.

Agraïments

Volem agrair l'interès i els comentaris dels naturalistes Nick Riddiford i Jordi Clavell, i en especial, les indicacions de José Manuel Sesma (lepidopteròleg i director del Banc Taxonòmic d'Insectarium Virtual) i Martin Honey (entomòleg del *Natural History Museum* de Londres).

Bibliografia

- Alomar, G., Jurado, J. i Núñez, L. 1989-1990. Primeres observacions de la papallona tigre (*Danaus chrysippus* L.) a les Balears. *Boll. Soc. Hist. Nat. Balears*, 33: 275-278.
- Canyelles, X. 2003. *Insectes de les Illes Balears*. Manuals d'Introducció a la Naturalesa, 14. Ed. Moll. Palma.
- De Viedma, M.G. i Gómez-Bustillo, M.R. 1985. *Revisión del Libro Rojo de los Lepidópteros Ibéricos*. 73 pp., 3 láms. ICONA. Madrid.
- Fernández, E.H. 2002. La *Danaus plexippus* (Linnaeus, 1758) en Galicia (España). Nuevos

datos y noticias sobre la "Operación Monarca" (Lepidoptera: Danaidae). *ARACNET 10 - Bol. S.E.A.*, 31: 243-246.

- García-Barros, E., Munguira, M. L., Martín Cano, J., Romo Benito, H., García Pereira, P. i Maravalhas, E. S. 2004. *Atlas de las mariposas diurnas de la Península Ibérica e islas Baleares (Lepidoptera: Papilionoidea & Hesperioidea)*. Monografías S.E.A., nº 11: págs 55 y 149.
- Masó, A. i Pérez De-Gregorio, J.J. 1983. Migració de *Danaus chrysippus* a la costa catalana: espècie nova per a Catalunya. *Treb. Soc. Cat. Lep.*, 6: 55-63.
- Pérez De-Gregorio, J.J. i Rondós, M. 2005. La *Danaus plexippus* (Linnaeus, 1758) en el delta del Ebro, Catalunya (Península Ibèrica) (Lepidoptera, Danaidae). *Bol. S.E.A.*, 36: 308.
- Pons, G.X. 2000. *Les Papallones diürnes de les Balears*. Quaderns de Natura de les Balears. Ed. Documenta Balear, Palma.
- Stefanescu, C. 2008. Estat de la xarxa del *Butterfly Monitoring Scheme* a Catalunya, Andorra i Balears l'any 2008. *Cynthia*, 8: 3-6.
- Tolman, T. i Lewington, R. 1997. *Collins Field Guide Butterflies of Britain and Europe* (edición española, 2002), pàgs. 140-141. Lynx Ediciones, Barcelona.